

Міжнародні зобов'язання України

Щодо створення належних умов тримання засуджених

О. І. Іваньков

*ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ*

Стаття 3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним її обов'язком.

Україна прийняла на себе обов'язок дотримуватися тих положень, які сформульовані в міжнародно-правових документах. І це дотримання, перш за все, полягає не тільки в ратифікації нормативних документів та адаптації вітчизняних нормативних актів до міжнародно-правових, але й у більш глибоких змінах, пов'язаних зі зміною ставлення до людини взагалі.

Зрозуміло, що зміна ставлення до людини – це процес складний, повільний та багаторівневий, який торкається свідомості особи, суспільства. І навпаки, процес адаптування нормативно-правових актів є керованим

та передбачуваним. Саме тому аналіз співвідношення вимог міжнародно-правових актів і діючих норм вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства стосовно створення належних умов тримання засуджених дозволить визначити – на якому етапі забезпечення прав людини взагалі і прав засуджених та ув'язнених, зокрема, перебуває Україна.

Проблемні питання умов тримання засуджених частково розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Г. З. Анашкіна, Ю. М. Антоняна, Л. В. Багрій-Шахматової, В. А. Бадири, І. Г. Богатирьова, С. І. Дементьева, В. Є. Квашиша, М. Ф. Кузнецова, С. І. Кузьміна, О. С. Міхліна, В. І. Селіверстова, І. В. Шмарова, А. Х. Степанюка, І. С. Яковець та інших.

Основними міжнародними документами, що визначають умови тримання засуджених, є Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (1955 р.), Процедури ефективного виконання Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими

(1984 р.), Звід принципів захисту всіх осіб, затриманих чи ув'язнених у будь-якій формі (1988 р.), Основні принципи поводження з ув'язненими (1990 р.), Європейські в'язничні правила (2006 р.).

Станом на 1 лютого 2013 року у підпорядкуванні Державної пенітенціарної служби України перебуває 141 установа виконання покарань, 32 слідчі ізолятори, 8 виховних колоній та 697 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції.

Загальна чисельність засуджених та осіб, узятих під варту, становить близько 298,4 тис., з яких 145,2 тис. тримається в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, 153,2 тис. перебуває на обліку в органах кримінально-виконавчої інспекції.

Однією з найгостріших проблем Державної пенітенціарної служби України є перевантаженість установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Це пояснюється тим, що через брак фінансування нові приміщення для розташування засуджених не будуються, а будівлі, що вже є, зазнають значного зносу, що робить їх фактично непридатними для тримання людей.

У пункті 9 частини 1 Мінімальних стандартних правил ООН поводження з ув'язненими відмічається, що у камерах або кімнатах, де ночують ув'язнені, кожен з них повинен мати окрему камеру або кімнату. Кримінальний виконавчий кодекс України у ст. 115 встановлює, що норма жилої площі на одного засудженого не може бути меншою, ніж чотири квадратні метри, і навіть не говориться про виділення кожному засудженому або ув'язненому окремої кімнати або камери. Це свідчить про той факт, що норми вітчизняного законодавства фактично ігнорують вимоги і рекомендації міжнародних актів.

З огляду на значну кількість засуджених, хворих на соматичні та психічні захворювання, поширення серед засуджених інфекційних хвороб, насамперед, туберкульозу та ВІЛ/СНІДу, залишається гострою проблема забезпечення таких засуджених належною медичною допомогою. Основними недоліками медичного забезпечення та охорони здоров'я є: неналежні умови для тримання людей, що призводить до створення сприятливих умов для поширення хвороб, зокрема, туберкульозу; відсутність необхідних ліків, яка викликана недостатнім фінансуванням цього напрямку діяльності; неуплектованість штату медичних працівників, їх недостатність для тієї кількості осіб, яка тримається в установах. Як результат, виникає проблема нерегулярних оглядів ув'язнених, виявлення, діагностування та профілактика захворювань.

В той же час Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими висувають чіткі вимоги до медичного обслуговування осіб, які тримаються в установах. Це, зокрема, організація медичного обслуговування у тісному співробітництві із загальною адміністрацією охорони здоров'я місцевого або національного рівня. Це обов'язкова госпіталізація хворих ув'язнів, що потребують допомоги спеціалістів, до спеціалізованих установ або звичайних лікарень. Це і достатнє забезпечення власних лікувальних відділень УВП приладдям, обладнанням і ліками для медичного обслуговування та лікування хворих ув'язнів, а також їх комплектація належним чином підготовленим персоналом. Це і вимога про регулярні інспекції лікаря та, як наслідок, його консультації начальника установи з приводу кількості, якості, приготування та подання їжі й води; стану санітарно-гігієнічних умов і чи-

стоти в установі та серед в'язнів; санітарно-технічного обладнання, опалення, освітлення та вентиляції установи; придатності та чистоти одягу, спальних речей в'язнів.

З огляду на вищевказане, можна стверджувати, що система медичного обслуговування засуджених в Україні за формальними ознаками відповідає вимогам міжнародних актів, але реально не дає цим особам доступу до якісних медичних послуг від належним чином підготовлених медичних фахівців.

Значна кількість порушення вимог міжнародних стандартів зафіксована стосовно якості харчування. Міжнародні акти висувають до харчування дуже стислі, але змістовні вимоги, зокрема, відповідно до норм, встановлених органами охорони здоров'я, адміністрація повинна забезпечувати надання в'язням у відповідні часи належним чином приготовлену та подану їжу, яка відповідає за своєю якістю та кількістю дієтичним нормам і вимогам сучасної гігієни й враховує вік, стан здоров'я, характер роботи в'язнів, а також, у міру можливості, їхні релігійні або культурні переконання. Також кожному в'язню забезпечується у достатній кількості питна вода належної якості.

Інститут забезпечення харчуванням засуджених має декілька проявів. По-перше, це, власне, забезпечення харчу-

ванням; по-друге, це можливість засуджених придбати продукти харчування в магазинах, які створюються в установах; і по-третє, можливість отримувати вказаними особами продуктів харчування в посылках та передачах. Незважаючи на це, адміністрація установ продовжує годувати осіб, що перебувають в органах і установах Державної пенітенціарної служби, за морально застарілими нормами харчування не завжди якісною та калорійною їжею. До того ж, діюче вітчизняне законодавство не передбачає будь-якої відповідальності посадових та службових осіб установ пенітенціарної служби за порушення вимог щодо харчування ув'язнених.

Таким чином, Україна задекларувала принцип поваги до прав людини, її честі та гідності. Також держава підтримує всі міжнародні стандарти, що гарантують забезпечення прав засуджених та ув'язнених і висувають вимоги щодо поведінки з ними. Проте нині необхідно більш детально звернути увагу на реалізацію міжнародних вимог, відходячи від декларативного характеру ратифікованих норм. Тільки за цієї умови Україна зможе позиціонувати себе на міжнародній арені як соціально правова держава, яка реально поважає і захищає права будь-кого зі своїх громадян.